

Zpátky k plotně? Ženský komunistický tisk a kritika úsporných opatření ve veřejné správě (1932 – 1933)

LUCIE JAHODÁŘOVÁ

Klíčová slova: Komunistická strana Československa, úsporná opatření, Velká hospodářská krize, ženské hnutí, 1. ČSR, tisk

Komunistická strana Československa byla od počátku své existence masovou politickou stranou, která získávala podporu dělníků a z části i mládeže a inteligence. Ke značnému úbytku členské a voličské základny¹ a intelektuálnímu oslabení komunistické strany i jejího tisku² došlo vlivem bolševizace strany, jež vyvrcholila roku 1929. Bolševizací se do čela dostala mladá generace stalinistů, posilující centralistické tendence ve straně a vazby na Moskvu. Tato studie je zaměřena na bezprostředně následující období vrcholící hospodářské krize, kdy si KSČ budovala novou voličskou základnu. Prostřednictvím sledování listu *Rozsevačka*,³ ústředního tiskového orgánu českých komunisticky orientovaných žen, se pokusím sledovat postoj komunistek k návrhům úsporných opatření personálních,⁴ jež měla zvláště těžce postihnout zaměstnankyně ve veřejné správě. Účelem je zachytit reálné projevy snahy KSČ působit na co nejširší masy pracujících, což byla zásada hlásaná s ohledem na budování nové voličské základny. Studie je ukončena rokem 1933, kdy jednak začala oslabovat velká hospodářská krize v Československu, a jednak došlo k ochlazení výzev komunistů ke společnému postupu v dané problematice vlivem vyostření boje proti fašismu a „sociálfašismu“ v linii Kominterny.⁵

¹ Procentuálně se dostala KSČ ve volbách roku 1929 na 10,2 z předchozích 13,2 %. KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české 14 : 1929 – 1938*. Praha-Litomyšl : Paseka, 2002, s. 36.

² Srov. KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha : Portál, 2010, s. 50-52.

³ Týdeník vznikl roku 1926 sloučením moravského ženského komunistického listu *Žena* a české *Komunistky*.

⁴ Konkrétně se jedná o návrh zákona ministra financí Karla Trapla na záchranu rozpočtu prostřednictvím snížení platů státních a veřejných zaměstnanců, předložený do meziministerského připomínkového řízení v červnu 1932. Ve zmírněné podobě nabyl účinnosti 1. ledna 1933 jako zákon 204/1932 Sb. ze dne 28. prosince 1932 o úsporných opatřeních personálních. V roce 1934 pak vstoupilo v platnost vládní nařízení 252/1933 Sb. o úsporných opatřeních personálních, které již obsahovalo restrikce vůči domácnostem s dvojnásobným příjmem a zvláště ženám ve veřejné správě. Uvedené vládní nařízení je v literatuře mnohdy mylně zaměňované s vládním nařízením 252/1934 Sb. ze dne 14. prosince 1934, jímž se mění vládní nařízení ze dne 4. července 1934, č. 179 Sb., kterým se zřizuje Exportní ústav. Např. MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu : Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939*. České Budějovice : Bohumír Němec-Veduta, 2007, s. 66.

⁵ Srov. RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa : Od počátků do převzetí moci*. Praha : Academia, 2002, s. 103-114.

Diskuse snažící se nalézt východisko ze společenských dopadů nezaměstnanosti v důsledku hospodářské krize probíhala v parlamentě, státních institucích, při politických jednáních apod. od počátku třicátých let. Když se objevily návrhy přispět k řešení ekonomických problémů propouštěním v první řadě vdaných žen ze státní služby i z jiných zaměstnání,⁶ proti těmto tendencím rezolutně vystoupily liberální spolky a komunisticky orientované ženy. Ekonomicky aktivní ženy tvořily nejpočetnější součást jejich cílové sociální skupiny.⁷ Navzdory ideové rozdílnosti stavěly oba jmenované proudy ženského hnutí v období krize do centra pozornosti shodná témata, a to sociální otázky související s propouštěním zaměstnanců a nárůstem nezaměstnanosti. Hlavním důvodem koncentrace pozornosti na tuto oblast bylo zabezpečení rovných práv, neboť v důsledku krize se začalo uvažovat o opatřeních, jež měla postihnout obzvláště ženy. Úsporná opatření postihla především ženy ze středních vrstev, které nepatřily k tradičním voličkám KSČ a naopak inklinovaly k liberálnímu proudu ženského hnutí zastoupeného Ženskou národní radou.⁸ Díky tomu je možné na vytyčené problematice sledovat zcela účelový postoj *Rozsevačky* k těmto výdělečně činným ženám, pobouřeným postupem vládních činitelů, k jejichž voličské základně náležely.

Na komparaci postojů vybraných ideových proudů k úsporným opatřením personálním reflektuje studie v neposlední řadě diverzitu českého ženského hnutí v meziválečném období. Zachycuje rovněž opomíjenou skutečnost, že se českoslovenští vládní činitelé snažili vypomoci si populistickým způsobem v situaci vzrůstajícího rozhořčení veřejnosti proti vdaným zaměstnankyním, které vyhrotila tíha dopadu hospodářské krize. Československá vláda tehdy navzdory legálně zakotvené rovnoprávnosti upřednostnila požadavky veřejnosti, tedy jev diskriminační, neslučující se s demokratickými zásadami republiky a ústavně zakotveným právem.

Hlavní úkoly a otázky ženského komunistického tisku

Ačkoliv komunistické vedení akceptovalo proces ženské emancipace a ženy se pravidelně stávaly členkami Národního shromáždění,⁹ stejně jako např. v sociální demokracii nebo ve straně národně socialistické, boj proletariátu přehlušil specifické požadavky žen. V duchu Kominterny byly jejich aktivity vymezeny na agitaci za uchopení moci

⁶ BUREŠOVÁ, Jana. Ženy a hospodářská krize na začátku třicátých let 20. století v Československu. In HARNA, Josef (ed.) *Studie k moderním dějinám : Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*, Praha : Historický ústav AV ČR, 2001, s. 305-314.

⁷ V roce 1930 byl celkový počet obyvatel dle sčítání lidu 14 729 536, z čehož 53,1 % tvořily osoby výdělečně činné (z toho 69,7 % tvořili muži a 30,3 % ženy). Viz PRŮCHA, Václav. Sociální struktura obyvatelstva v meziválečném Československu. In VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (eds.) *Československo 1918 – 1938 : Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha : Historický ústav AV ČR, 1999, s. 378.

⁸ ŽNR byla založena 8. dubna 1923 v Praze, po celou dobu existence organizace byla v jejím čele členka národní strany socialistické F. F. Plamínková. Jednalo se o zastřešující nepolitické celorepublikové sdružení ženských liberálních spolků, které bylo ve vymezeném období vrcholovou ženskou organizací liberálního směru sdružující všechny ženské zájmové, odborové a jiné organizace i jednotlivkyně. Tiskovým orgánem ŽNR byl od roku 1925 desetkrát ročně vycházející časopis *Ženská rada*.

⁹ Poslankyněmi NS za KSČ ve sledovaném období, tj. v letech 1932 – 1933, byly Marie Čižinská, Anežka Hodinová-Spurná, Elvira Kuhn; senátorkami Rozálie Hajníková, Marie Stejskalová a Marie Vydrová.

komunisty.¹⁰ Nicméně následující Leninův odkaz („vítězství není možné bez přitažení žen, jež tvoří většinu vykořisťovaných“) bylo cílem strany zapojit do aktivní práce co nejvíce žen z průmyslu i venkova.¹¹ Agitační činnost využívaly komunistky při získávání nových členek a členů do řad komunistické strany, v ženském komunistickém tisku byly k takovým akcím důrazně vyzývány: „[...] *agitujte všude: na schůzích, při nákupu, výletech, při každé příležitosti! [...] přesvědčujte, že všichni chudí a utlačovaní patří do jednoho pevného šiku*“.¹² Komunisticky orientované ženy vyvíjely agitační činnost v předvolebním období, ale také obecně k propagaci stranické ideologie – stranou byl tisk chápán především jako propagandistický nástroj.¹³ Využívání žen politickými stranami v zájmu získání jejich podpory nebylo ničím výjimečným. Jednalo se o běžnou praxi, kterou výrazně uplatňovali například i stoupenčí politického katolicismu.¹⁴

Agitační činnost uskutečňovaly komunistky především skrze agitační komise a svůj tiskový orgán. Rozkol KSČ v důsledku procesu bolševizace komunistického hnutí se promítl v *Rozsevačce* v první řadě změnou obsazení postu vedoucí redaktorky, jíž se nově stala Jožka Jabůrková.¹⁵ V důsledku snahy o „přiblížení listu masám“ došlo k úpravě jeho obsahu a preferenci autorů z řad dělníků.¹⁶ V letech 1933 – 1935 Jabůrkovou z důvodu studia na Mezinárodní leninské škole v Moskvě, kam ji vyslala KSČ, ve funkci zastupovala Marie Kořátková.¹⁷

Změny se v *Rozsevačce* plně projevíly teprve v roce 1930, v druhé polovině předchozího roku byla totiž na půl roku zastavena.¹⁸ Po obsahové stránce v ní nechyběly články věnující se potřebě vybudování nové společnosti, která pochopí a zmírní utrpení trojnásobné činnosti sociálně nejslabších žen, tj. péče o děti, starosti o domácnost a výkonu dělnické profese. Všechny nedostatky doby měly být vyřešeny socialistickou revolucí.¹⁹ Komunistky předkládaly i další témata, jako názory na roli náboženství či školy ve společnosti, na „měšťácké“ ženské spolky nebo na § 144 trestního zákoníku, zabývající se otázkou

¹⁰ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana (eds.) *Iluze spásy : České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice : Veduta, 2011, s. 209.

¹¹ 2000 nových členek strany. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 5, 3. února 1932, s. 3.

¹² Naším obvodním a okresním ženodděláním. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 24, 14. června 1933, s. 4.

¹³ Viz KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010, s. 52.

¹⁴ Srov. BUREŠOVÁ, Jana. Význam ženského faktoru pro činnost politických stran v české společnosti v první třetině 20. století. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (eds.) *Andros probabilis : Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. Olomouc : Univerzita Palackého; Brno : Matice moravská, 2005, s. 214-218.

¹⁵ Na pozici vystřídala Helenu Malřovou, která v důsledku bolševizace stranu roku 1929 opustila a vyřadila se tak i z redakce *Rozsevačky*.

¹⁶ Viz ŠÁMAL, Petr. *Kapitoly z budovatelské literární tvorby*. Disertační práce, Praha : Univerzita Karlova, 2005, s. 145-147.

¹⁷ Blíže CEBE, Jan. Rudá Marie aneb se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak. In JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara – WOLÁK, Radim (eds.) *Česká novinářka : K postavení a obrazu novinářek v českých médiích*. Praha : Portál, 2011, s. 73.

¹⁸ Viz ŠÁMAL 2005, s. 145.

¹⁹ Viz UHROVÁ, Eva. Ženy v KSČ a stávkové hnutí textilních dělnic v Čechách ve 20. letech. Ze stránek komunistického tisku pro ženy. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 2*. Praha : Dokořán, 2004, s. 28-30.

potratů, evergreenu ženského tisku první republiky. Bylo možno nalézt i odmítavý postoj k účasti na dobrovolných aktivitách některých občanských a humanitárních spolků²⁰ nebo na oslavě Dne matek: „V kapitalistických zemích koná se v květnu ‚svátek matek‘, jehož kytičky a fanfáry mají oblouditi citlivá srdce především pracujících žen. Kasičky v rukou bíle oděných dětí budou po šestáku sbírat na poradny ‚ochrany‘ matek. Budou vybírat od nejchudších, i od těch, jimž byla odbourána podpora v nezaměstnanosti [...]. Jenže ohromná účast žen na rudém 1. Máji dokázala, že matky vojáků, ženy nezaměstnaných, dělnice, jejichž děti jsou zamykány v těsných bytech, dokud matka shání chleba, že ty již prohlédly lžihumanitu mateřských oslav!“²¹ Nejefektivnější formou prezentace problematiky ženského komunistického tisku bylo přiblížení každodenní reality života chudých žen. Prostřednictvím takového vyobrazení se dařilo komunistickému proudu nacházet odezvu v sociálně slabých vrstvách společnosti:²² „Matka, tabáková dělnice. Toto těžké zaměstnání vzalo jí zdraví. Otec, zednický dělník, jenž z matčiny a své přičinlivosti, postavil si pěkný domek [...]. Jejich spokojenost zdála se být při malých životních požadavcích úplná nebýti hrozného § 144, který nutil ji, nemocnou ženu, míti každým rokem dítě [...]. Toto vynucené mateřství hlodalo její chabé zdraví, až za deváté dítě dala život.“²³

V době hospodářské krize vystupovala Rozsevačka především proti neustále se snižujícím mzdám a propouštění, snažila se vyburcovat další ženy ke spolupráci: „Je mnoho žen, které k velké spokojenosti buržoasie se o politiku nezajímají [...]. Jak je možné, aby proletářské ženy, které tíhu života pociťují nejvíce, byly k němu lhostejny. Nepřikládají politice nutnost a necítí, že vlastně politikou se jejich život utváří [...]. Proto volám – probudte se ženy z nečinnosti, je vás třeba ke společnému boji!“²⁴ Hlavní formou prosazování požadavků se staly demonstrace, stávky, protestní akce a hnutí, vnímané jako jediná zbraň nižších sociálních vrstev obyvatelstva: „Jednota – stávka – vítězství! [...]. Dnes již dělnice a dělnické ženy plně chápou, že jen jednotný, masový boj za požadavky dělnictva proti zblázněným plánům buržoasie bude sto zachrániti jejich existenci.“²⁵ V případě konfliktních situací znamenala stávka nejúčinnější zbraň při dosahování kompromisů. Důvodem volby těchto zbraní byla v nižších sociálních vrstvách absence rozhodovací moci, kapitálu

²⁰ „Vaše dobročinné spolky, instituce a krásná slova malující lepší budoucnost mohou člověka, který nespolehá na sebe, ale na pomoc druhého na čas izolovat od revoluční[o] nástupu, nemohou jej však uspokojit. Mohou utrpení dělnických mas prodloužit; nemohou jej odstranit.“ Paní dr. Alice Masaryková!. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 4, 25. ledna 1933, s. 5.

²¹ In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 18, 4. května 1932, s. 1.

²² Srov. BUREŠOVÁ, Jana. Reflexe společenského postavení žen v komunistické ideologii a politice ve 20. a 30. letech 20. století v Československu. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 2*. Praha : Dokořán, 2004, s. 51.

²³ Vyburcujme všechny pracující ženy k boji proti válce!. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 25, 22. června 1932, s. 3.

²⁴ To musíme změnit. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 2, 13. ledna 1932, s. 7.

²⁵ Stávka – jediná zbraň textilaček proti snižování mezd a kap. racionalisaci. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 25, 22. června 1932, s. 5.

i veľkého majetku.²⁶ Záběr působení komunistek se sice týkal primárně situace dělnictva a maloroľnictva, ale obracel se i na státní a veřejné zaměstnance: „Státní a veřejní zaměstnanci si musí uvědomit, že jen jednotným bojem pod rudým vedením dojdou vítězství [...]. Jedině komunistická strana vede spravedlivý boj!“²⁷

Dopad hospodářské krize na zaměstnankyně veřejné správy

Jak bylo nastíněno v úvodu, během světové hospodářské krize začaly vlivem neklidu a nejistoty z narůstající nezaměstnanosti útoky veřejnosti na zaměstnané ženy nabírat na intenzitě. Jejich směřování se čím dál častěji obracelo proti vdaným ženám zaměstnaným ve veřejné správě.²⁸ Zvláště citlivě vnímala dopad krize inteligence, neboť do té doby bylo na vyšší vzdělání pohlíženo jako na jistotu pracovního uplatnění po celé profesní období, velmi často právě ve veřejné správě. Vidinu jisté budoucnosti zhatila hospodářská krize a oblast veřejné správy se proměnila v kolbiště o pracovní pozice. Zaměstnání ve veřejné správě však zůstávalo i přes snižování platů, příspěvků a volných pozic pro vzdělané vrstvy idealizovaným zaměstnáním. Na těsném pracovním trhu vzrůstala neshovívavost neúspěšných uchazeček vůči zaměstnaným ženám, které se stále častěji objevovaly v řadách inteligence, což souviselo s neutuchajícím zájmem žen o vyšší vzdělání. To se pro řadu rodin jevílo jako lepší investice než tradiční věno, protože ženě umožňovalo nabýt ekonomické nezávislosti, být soběstačnou, případně pomoci k ekonomickému zajištění vlastní rodiny. Širší veřejnost ovšem zaměstnané ženy, především ty vdané, vnímala jako vetřelce v oblasti vyhrazené mužům – živelům rodin.²⁹

Negativní postoj k ženám se po léta odrážel na pracovním trhu v jejich mzdovém hodnocení³⁰ a překážkách při přijímání do zaměstnání,³¹ avšak roku 1930 získal poprvé vliv i na oficiální politiku a státní legislativu. V červnu téhož roku byl totiž předložen návrh zákona, jehož cílem bylo omezit státní výdaje prostřednictvím snížení každoročního vánočního příspěvku státním zaměstnancům a učitelům, tzv. 13. služného, jež se v mnoha případech rovnalo základnímu platu. Příspěvek nebyl spojen s výkonem práce a uděloval

²⁶ Viz KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918 – 1938) : Díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*. Praha : Libri, 2002, s. 89.

²⁷ „Spor rozhodne železná nutnost“. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 2, 13. ledna 1932, s. 8.

²⁸ Podobná situace vyústila v zavedení restričních opatření vůči provdaným ženám ve veřejné službě ve třicátých letech rovněž v Německu, Rakousku, Itálii, Jugoslávii či v Belgii. Avšak například ve Velké Británii bylo již před velkou hospodářskou krizí zcela běžné, že ženy zaměstnané ve veřejných úřadech opouštěly svá místa po uzavření sňatku. Blíže FUSS, Henri. *Nezaměstnanost a umístění žen*. Praha : Ženská národní rada, 1935, s. 5-8.

²⁹ Viz FEINBERG, Melissa. *Elusive Equality : Gender, Citizenship, and Limits of Democracy in Czechoslovakia, 1918 – 1950*. Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 2006, s. 110.

³⁰ Nižší mzdy žen byly běžnou praxí pro celé prvorepublikové období, jak dokládá např. publikace Bohuslava Glose *Práce a mzdy žen z roku 1937: „Veřejné mínění at' právem či neprávem, se stále ještě nevzdalo these, že žena patří do rodiny, do domácnosti. I mnohé odborové organizace budují na této ideologii [...]. Pro mnohé zdají se pak býti tyto okolnosti dostatečným důvodem pro to, aby ženy dostávaly mzdy nižší.“* GLOS, Bohuslav. *Práce a mzdy žen : Problém ženských mezd*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1937, s. 62.

³¹ Pro přijímání žen do veřejné správy mohl být požadován např. svobodný rodinný stav, případně musela žena úřad z důvodu sňatku opustit apod. Příkladem pracovních podmínek specifikovaných pro ženské pohlaví mohou být předpisy pro smluvní úředníky obce plzeňské uveřejněné v *Ženské radě*. Viz Jak se dodržuje ústavou zaručená rovnoprávnost žen. In *Ženská rada*, roč. 7, č. 5, [nedatováno] 1931, s. 105.

se všem zaměstnancům, jimž byl zákonem přiznán. Návrh obsahoval snížení vánočního příspěvku na 70 % měsíčního platu a zároveň celé kategorii zaměstnanců upíral na tento bonus právo. Nejvíce postiženi byli sezdaní zaměstnanci, jejichž protějšky také pracovaly ve státní službě: oběma manželům měl být příspěvek odepřen. Po předložení návrhu Národním shromáždění následovaly hlučné protesty zaměstnanců a návrh byl vrácen k přepracování.

Nově navržený kompromis již cílil otevřeně na ženy. Aby nepřišli o příspěvek oba manželé, bylo nově navrženo, aby to byly pouze ženy, kdo bude z manželského páru o 13. služné ochuzen. Tento krok proti zaměstnaným ženám šokoval a rozčaroval vdané zaměstnankyně, jež pod vedením Ženské národní rady podnikly kroky k odstranění takové diskriminace. Konečného kompromisu bylo dosaženo na podzim roku 1930,³² kdy padlo rozhodnutí, že v rodinách s dvojnásobným příjmem bude příspěvek pobírat ten z manželů, který má vyšší plat. Ačkoliv byly eliminovány výslovné odkazy na ženy, šlo spíše o Pyrrhovo vítězství. Bylo všeobecně známo, že ženy téměř vždy pobíraly nižší platy než jejich manželé. Zaměstnankyně veřejné správy chápaly boj o vánoční příspěvek jako oficiální tah vládních činitelů vstřícně uzákonění nerovnoprávnosti.³³ Vláda svůj krok prezentovala jako sociální akt – pomoc rodinám s jedním příjmem, tedy domácnostem skoro vždy finančně zajišťovaným mužem. Tato podpora se odehrávala na úkor domácností s dvojnásobným příjmem, které se vymykaly tradičnímu konceptu československé rodiny.³⁴

Krátce po utišení rozruchu kolem vánočního příspěvku zveřejnil ministr financí Karel Engliš v *Lidových novinách* článek *Krise a ceny*, v němž předkládal svůj názor na řešení nezaměstnanosti.³⁵ Způsob umožňující zaměstnávání uvolněných sil spočíval podle něj v „[...] odstraňování dvojího veřejného zaměstnání, pokud stačí výdělek muže k obživě rodiny. Tisíce míst by se uvolnilo, kdyby nebyly zaměstnávány vdané ženy mužů, majících dostatečný příjem pro obživu rodiny. Sta, snad tisíce míst zabírají pensisté, kteří majíce pensi, spokojují se třeba s menším platem jako zvýšením pense a zabírají místo jiným [...]“³⁶ I když Englišův názor na propouštění vdaných zaměstnankyň nebyl ve společnosti ničím novým a nepředstavoval oficiální stanovisko vlády, znamenal článek první veřejné prohlášení tohoto druhu ze strany úřadujícího člena vlády. Ve společnosti se umocnilo přesvědčení, že částečným řešením hospodářské krize, nebo alespoň problému nezaměstnané inteligence, je propouštění vdaných žen z veřejné správy.³⁷

³² 144/1930 Sb. zákon ze dne 14. října 1930 o vánočním příspěvku státním zaměstnancům a učitelům v činné službě.

³³ „Úspěch našeho úsilí a jistě i jiných činitelů spočívá hlavně v tom, že aspoň jednomu z manželů byl nárok na vánoční příspěvek přiznán a že to nejsou výslovně ženy, jimž jest odepřen, ale ten, kdo má z manželů menší plat. Ale nejsme a nebudeme spokojeny s touto úpravou, která je v základě nespravedlivá.“ Jednatelská zpráva Ženské národní rady za rok 1930. In *Ženská rada*, roč. 7, č. 3, [nedatováno] 1931, s. 55.

³⁴ Viz FEINBERG 2006, s. 110-113.

³⁵ 7., 8. a 9. listopadu 1930. Viz ENGLIŠ, Karel. *Světová a naše hospodářská krise: Čtyřicet článků z Lidových novin od listopadu 1930 do ledna 1934*. Praha: F. Borový, 1934.

³⁶ Tamtéž, s. 9-10.

³⁷ Srov. FEINBERG 2006, s. 112.

V období následujícím po Englišovu příspěvku se v médiích rozpoutala mohutná kampaň proti provdaným zaměstnankyním. Do politiky si předsudky proti nim našly opět cestu se zhoršující se finanční situací země roku 1932, a to v podobě návrhu o úsporných opatřeních personálních. V tisku však neoficiální zprávy o chystaných opatřeních kolovaly již od roku 1931. Do meziministerského připomínkového řízení byly tiskem diskutované návrhy předloženy ministerstvem financí v červnu 1932.³⁸ Nejvýznamnější navrhované zásahy do zajištění veřejných zaměstnanců,³⁹ které se přímo dotýkaly žen, souvisely s penzemi: ⁴⁰ „[...] znamenají, že se vezme vdově, která sama pobírá pensi ze své práce, sebenepatrnější příjem, pense po manželovi, ač oba si do pense platili a tedy jde o příjem ze dvou prací! Vdova, která teprve po smrti manželově nastupovala službu činnou, zajisté nedoslouží své plné pense: ale její služba rodině, manželovi, pro které se zdržela ve svém postupu, byla by jí prostě škrtnuta!“⁴¹ V rámci kritiky souvisejících paragrafů zdůrazňovala Ženská národní rada absenci hranice, pod kterou příjem takto postižených nesmí klesnout. Další problematický paragraf se týkal odpočivného platu, který měl být vdaným státním zaměstnankyním snížen na polovinu v případě, že by úhrnné příjmy obou manželů převyšovaly 24 000 Kč.⁴² S tímto opatřením souvisel paragraf zabývající se

³⁸ Vystoupení Plamínkové v senátu 14. června 1932: „No, tož četla jsem též tyto dny o úsporných personálních opatřeních, která se připravují, a viděla jsem tam, že se jde na prvním místě proti ženám.“ *Senát Národního shromáždění : Historické senátní tisky z 3. volebního období.* 1932. Dostupné na internetu: http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/stena/160schuz/S160004.htm (poslední náhled 14. 12. 2013)

³⁹ Z hlediska osnovy zákona z listopadu 1932 byli veřejnými zaměstnanci: 1) všichni zaměstnanci státu, ústavů, podniků a fondů státních, nebo státem spravovaných, 2) státní, obecní (městští) a obvodní lékaři, 3) profesori diecézních učilišť teologických; b) učitelé veřejných škol obecných a občanských; c) zaměstnanci zemí, okresů, obcí (penzijních, úrazových a jiných veřejných sociálních pojišťovacích ústavů), obchodních a živnostenských komor, zemědělských rad, jejich podniků, ústavů a fondů a podniků ústavů a fondů jimi spravovaných, jakož i zaměstnanci ostatních veřejnoprávních korporací a ústavů, pro které zákonné předpisy stanoví povinné členství a právo předepisovat členům příspěvky pro úhradu svých potřeb; d) profesori evangelické teologické akademie a v. v Bratislavě; e) duchovní kongruálních církví a náboženských společností státem uznaných případně recipinovaných, jakož i církví a náboženských společností dotačních. Vymezení veřejných zaměstnanců se vztahuje k osnově zákona o úsporných opatřeních z roku 1931. Viz *Protest veřejných zaměstnanců a persistů proti osnově zákona o úsporných opatřeních personálních.* Praha : Exekutiva veřejných zaměstnanců, 1932, s. 13-22. Ve finální verzi zákona byly provedeny jen drobné formulační úpravy. Srov. s 204/1932 Sb. Zákon o úsporných opatřeních personálních. Podrobněji důvodová zpráva viz *Národní shromáždění republiky československé : Tisky.* 1932. Dostupné na internetu: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2099_01.htm (poslední náhled 21. 12. 2013).

⁴⁰ Na § 13 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „Státní zaměstnanec ve výslužbě, který má více než jeden (stát. odpočivný) zaopatřovací plat, má, počínajíc dnem účinnosti tohoto zákona, nárok pouze na jeden z nich podle vlastní volby, ostatní nároky zanikají; dokud nebude volba vykonána, jest vypláceti odpočivný (zaopatřovací) plat nejvyšší.“ navazuje § 14 týkající se penzí po zesnulých: „Ustanovení § 13 platí obdobně také pro pozůstalé po státních zaměstnancích. Setkají-li se dva nebo více nároků na státní zaopatřovací platy za účinnosti tohoto zákona, nastává zánik dnem, kdy se tyto nároky setkají.“ *Protest veřejných zaměstnanců a persistů proti osnově zákona o úsporných opatřeních personálních.* Praha : Exekutiva veřejných zaměstnanců, 1932, s. 17.

⁴¹ Přesné znění paragrafů, ženy zvláště postihujících, návrhu zákona o úsporných opatřeních personálních, jak jej předložil v listopadu 1932 ministr financí ministerské radě. In *Ženská rada*, roč. 8, č. 9, [nedatováno] 1932, s. 172.

⁴² § 18 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „Výplata odpočivných (zaopatřovacích) platů provdané veřejné zaměstnankyně snižuje se na polovinu, nejvýše však o $\frac{3}{4}$ příjmu manželova, převyšují-li příjmy obou manželů podrobené dani důchodové roční částku 24.000 Kč, při čemž úhrnný příjem obou manželů nesmí klesnouti pod tuto částku. Rozhodným je poslední předpis důchodové daně. Zanikne-li nebo poklesne-li příjem manželů v běžném roce pod zmíněnou mez, odpadne zcela nebo částečně snížení od 1. dne měsíce následujícího roku po zá-

dvojm příjmem jedné osoby ve výslužbě,⁴³ v jehož světle se opatření pro manželské dvojice jeví jako značně znevýhodňující. Zásadní zásahy se týkaly také snížení odbytného zaměstnankyň, které se dobrovolně vzdají služby,⁴⁴ a redukcí *činovného*, tj. odměny za práci v aktivní veřejné službě toho z manželů, jehož činovné je nižší. V případě, že se jednalo o stejné částky, náleželo činovné v plné výši muži.⁴⁵ Ženská národní rada tedy pokračovala v usilovné činnosti zásadní úpravy návrhu a odstranění problematických paragrafů.

Neustálým tlakem na veřejné mínění a především díky apelům ke všem ministrům a dalším představitelům politického života ze strany liberálně orientovaných žen se Ženské národní radě dostalo příslibu, že problematické pasáže budou přepracovány. Vládní návrh o úsporných opatřeních personálních, který byl v poslanecké sněmovně přednesen v průběhu prosince 1932, zasáhl všechny zaměstnance rovnoměrně bez ohledu na pohlaví.

Opětné zvýšení tlaku na vdané zaměstnankyně mělo úzkou souvislost s nárůstem nezaměstnanosti v Československu během zimy na přelomu let 1932 až 1933. Jak se hospodářská krize stávala akutnější, začalo se na ministerstvu financí znovu uvažovat o snižování platů. V létě 1933 se vdané ženy pracující ve veřejné správě ocitly opět v ohrožení, a to vlivem neutuchajících zpráv o řešení redukce rozpočtového schodku skrze snižování platů.⁴⁶ Nerovnoprávnost zakořeněná v předlohách návrhů, které se objevily na podzim 1933, značně pobuřovala provdané ženy ve veřejných službách. Od srážek měli být osvobozeni všichni ženatí, bez ohledu na výšku příjmu a na to, jsou-li bezdětní. Vdané zaměstnankyně měly naproti tomu být postiženy ztrátou celého činovného, které činilo až 34,8 % celého příjmu. Ačkoliv srážky týkající se svobodných zaměstnanců měly být rozloženy rovnoměrně mezi muže a ženy, malé procento svobodných mužů mezi zaměstnanci a naopak spíše výjimečně provdané zaměstnankyně,

niku nebo poklesu příjmů manželů.“ Protest veřejných zaměstnanců a pensistů proti osnově zákona o úsporných opatřeních personálních. Praha : Exekutiva veřejných zaměstnanců, 1932, s. 18.

⁴³ § 17 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „*Má-li veřejný zaměstnanec ve výslužbě vedle odpočívých (zaopatřovacích) platů výdělečný příjem, jenž plyne z jiné činnosti, než jest uvedeno v § 16, sníží se výplata odpočívých (zaopatřovacích) platů o ¼ výdělečného příjmu, dani důchodové podrobeného, činí-li tento příjem 6000 Kč ročně nebo více, při čemž nesmí úhrn odpočívých (zaopatřovacích) platů a výdělečného příjmu klesnouti pod 24.000 Kč.“ Tamtéž.*

⁴⁴ § 20 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „*Vzdá-li se státní zaměstnankyně, podléhající přímo ustanovením zákona ze dne 25. ledna 1914 č. 15. říšského zákona (služební pragmatiky úřednické) pokud se týče zákona ze dne 28. července 1917, č. 319 Sb. z. a n. (služební pragmatiky učitelské), nebo státní zaměstnankyně co do služebního poměru výslovně na roveň postavené, která je v den účinnosti zákona již provdána nebo která se později provdá, dobrovolně služby, obdrží místo příp. jiného odbytného za každý celý rok skutečné služby započitatelné pro nárok na odpočívání (zaopatřovací) platy 12 % pens. základny, nejvýše však trojnásobek pensijní základny jako odbytné.“ Tamtéž, s. 18-19.*

⁴⁵ § 10 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních: „*Z manželů, kteří jsou oba zaměstnáni ve veřejné službě (§ 1) v stejném úředním (služebním) působišti, přísluší činovné (část platu, odpovídající činovnému) v plné výměře tomu z nich, který má nárok na činovné vyšší, a mají-li oba manželé nárok na činovné, ve výši muži, druhému manželu přísluší pak činovné ve výměře poloviční.“ Tamtéž, s. 16.*

⁴⁶ FEINBERG 2006, s. 120.

činili i z tohoto návrhu další návrh zaměřený proti ženám: „*provdaná nebo svobodná – bude veřejná zaměstnankyně bita vždy!*“⁴⁷ Penzisté měli být zasaženi generální srážkou 5 %. Pokud byl manžel nebo manželka penzionovaného jedince v aktivní veřejné službě, mohlo snížení penze vzrůst až na 15 % za předpokladu, že společný příjem manželů činil alespoň 18 000 Kč. Bylo-li takového příjmu dosaženo u manželů, kteří byli v penzi oba, měla být generální srážka navýšena o 3 až 13 %. Ženská národní rada kritizovala veřejnost kvůli volání po neoprávněném obětování vdaných pracujících žen a obviňovala úřady, úředníky, tisk apod., kteří veřejné mínění proti těmto ženám rozvášnil.

V důsledku nespokojenosti s návrhy na úsporu v personální oblasti přijala vláda nabídku organizací zaměstnanců veřejné správy na prozkoumání úsporných návrhů ministerstva financí a k pokusu o nalezení spravedlivějšího způsobu rozvržení požadavků kladených na veřejné zaměstnance. Podle návrhů komise měly být manželské dvojice státních zaměstnanců postiženy kromě všeobecně platných srážek ještě snížením čínovného každému o 50 %, podobně měly být postiženy i rodiny, v nichž byl jeden z manželů ve státní službě a druhý ve volném povolání s určitým příjmem. Ze svobodných zaměstnanců měli být postiženi pouze ti, kteří žili ve společné domácnosti s rodiči státními zaměstnanci, svobodní jedinci žijící samostatně byli ze srážek na čínovném vyloučení stejně jako ženatí státní zaměstnanci z domácností s jedním příjmem.⁴⁸ Srážky z penzí byly rovněž zachovány.⁴⁹

Po celý listopad a část prosince kolovalo několik verzí návrhů mezi ministerstvem financí, komisí a vládou. Počátek následujícího roku, kdy vešlo v platnost vládní nařízení o úsporných opatřeních personálních,⁵⁰ potvrdil zamýšlené kroky proti sezdaným i svobodným veřejným zaměstnancům. Roku 1933 již vládní činitelé hlas široké veřejnosti volající po okamžitém řešení otázky zaměstnání vdaných žen vyslyšeli. Navzdory ústavním zárukám vešlo v platnost vládní nařízení obsahující restriktce vůči domácnostem

⁴⁷ KOŠKOVÁ, M. Úspory ve státním rozpočtu a ženy. In *Ženská rada*, roč. 9, č. 8, [nedatováno] 1933, s. 178.

⁴⁸ V konečném znění byly obsaženy tyto návrhy v § 8: „(1) Čínovné se snižuje o 40 %, a jde-li o manželství uzavřená po účinnosti tohoto nařízení, o 50 %, a) každému z obou manželů, kteří jsou státními zaměstnanci v činné službě, b) jednomu z obou manželů, kteří jsou státními zaměstnanci v činné službě, jsou-li ze služebních důvodů nuceni žít odděleně v různých služebních působištích, a to tomu, který má nižší čínovné; toto ustanovení platí pouze pro manželství uzavřená před účinností tohoto nařízení, c) ženatému státnímu zaměstnanci (provdané státní zaměstnankyni), jehož (jejíž) manželka (manžel) je veřejnou zaměstnankyní (veřejným zaměstnancem) nebo má stálé výdělečné povolání. [...] (3) Ustanovení odstavců 1 a 2 platí i tehdy, jestliže po 1. červenci 1933 bylo manželství rozvedeno. (4) Svobodným státním zaměstnancům, kteří bydlí ve společné domácnosti s rodiči, z nichž alespoň jeden je veřejným zaměstnancem v činné službě, se snižuje čínovné o 30 %. [...] (6) Ustanovení odstavců 1 až 5 platí jen tehdy, jestliže služné (plat jemu odpovídající), popřípadě výdělečný příjem u každého z obou manželů (odstavec 1 až 3), popřípadě pak u svobodného státního zaměstnance, tak u každého z obou rodičů, pokud tito jsou veřejnými zaměstnanci (odstavec 4), převyšuje roční částku 6.300 Kč.“ 252/1933 Sb. Vládní nařízení o úsporných opatřeních personálních.

⁴⁹ Detailně srážky z penzí viz § 9 tamtéž.

⁵⁰ 252/1933 Sb. Vládní nařízení ze dne 22. prosince 1933 o úsporných opatřeních personálních.

s dvojnásobným příjmem a zvláště ženám ve veřejné správě. Dopad opatření na manželské páry ve veřejných službách byl značný, jak přibližují následující údaje:

Tab. č. 1: Ukázka nesrovnalostí v důsledku snížení činného (čín.) manželským dvojicím státních zaměstnanců o 50 % podle vládního nařízení 252/1933 Sb.⁵¹

Manželská dvojice	Společný plat a činnové za rok	Srážky	Zbývá	Svobodný jedinec	Plat a činnové	Srážky (jen ze služného 4 %)	Zbývá	Svobodný má více o
Kancelářský pomocník a kancelářská pomocnice	17 760	3 234	14 526	Úředník	17 400	1 134	16 266	1 740
Podúředník a úřednice 7. platového stupně	28 956	5 640	23 310	Úředník	27 600	3 250	24 350	1 034
Kancelářský oficiant a úřednice 7. pl. stupně	22 200	4 206	17 994	Úředník	22 200	2 520	19 680	1 686
Úředník a kancelářská pomocnice	31 080	6 237	24 843	Úředník	31 800	3 906	27 894	3 051
Úředník a úřednice 7. pl. stupně	22 296	3 588	18 703	Úředník	22 200	1 440	20 760	2 052
Dělník činný 33 % s dělnicí činnou 15 %	13 824	2 488 1 271	11 336 12 553	Dělník	13 824	184 235	13 640 13 589	2 304 1 036
Dělník činný 33 % s dělnicí činnou 15 %	11 940	2 142 1 094	9 762 10 810	Dělník	11 904	158 202	11 746 11 702	1 984 892

Vláda tak navzdory ústavně zakotvené rovnoprávnosti upřednostnila požadavky veřejnosti. Ačkoliv opatření neměla zásadní vliv na rozpočet ani na pokles nezaměstnanosti, veřejnost byla uspokojena pocitem, že se konečně přikročilo k řešení situace. Z pozice vlády se jednalo o líbivý krok, který však vytvořil nebezpečný precedent – totiž, že hlas veřejnosti může v budoucnu bez ohledu na právní normy státu prosadit vyloučení vdáných žen z výdělečné činnosti. Ignorování ústavního práva vůči této části obyvatelstva současně vzbuzovalo obavy, že pod tlakem veřejnosti může dojít k upření základních práv i jakékoliv jiné skupině obyvatel.

Rozsevačka: za zájmy žen ve veřejné správě?

Pro komunisticky orientované ženy nebyl podle *Rozsevačky* návrh zákona o úsporných opatřeních personálních žádným překvapením. Vnímaly ho jako očekávané ničemné vyústění předešlých vládních opatření souvisejících s vánočním příspěvkem: „*Ve skutečnosti však snižování platů a propouštění veřejných zaměstnanců bylo již zpečetěno v říjnu*

⁵¹ Zpracováno podle PLAMÍNKOVÁ, Františka F. Vláda proti ženám. In *Ženská rada*, 1934, roč. 10, č. 1-2, [nedatováno], s. 8.

minulého roku při sdělování státního rozpočtu na rok 1932 [...]. Tak to potom také začalo: Odbourali 13. služné na minimum,⁵² a nebyti masového odporu státních zaměstnanců, bez rozdílu organizací, nedostali by ani to [...]. Na jaře, protože zaměstnanci byli ještě rozbouření odbouráním 13. služného, nebyl ještě čas na zprávy o snižování platů státních zaměstnanců [...]. Dnes, v domnění, že pobouření pominulo [...], začínají již pánové psáti o ‚státních úřadech překrvených úřednictvem‘, o tom, že si zaměstnanci musí ze svých platů v době krise vypomoci.“⁵³ Rozsevačka upozorňovala ženy, že je kroky proti veřejným zaměstnancům mají postihnout neméně, avšak zohledňovala spíše všeobecné aspekty platné pro ženy i muže. Ohrožení pracovních pozic vdaných zaměstnankyň nijak zvlášť nerozebírala.

Ačkoliv byla *Rozsevačka* určena primárně ženám, v duchu stranické ideologie hlásala spolupráci obou pohlaví na společném třídním boji. Jako ženský tisk se samozřejmě zabývala tématy, která se dotýkala žen a zohledňovala dopady na jejich postavení, ale nevymezovala se vůči právům pouze jednoho pohlaví, nýbrž celé utlačované třídy. Situaci, v níž se díky návrhu o úsporných opatřeních zaměstnanci veřejné správy ocitli, *Rozsevačka* využívala k přesvědčování postižených lidí ke spojení sil s komunistickou stranou: „Mezi státnězaměstnaneckou masou je zrovna tak velká bída, jako v rodinách průmyslových a zemědělských dělníků. I zde jde zapnout na hospodářské požadavky, abychom i tyto ženy a ostatní zaměstnance dostaly do našeho kruhu.“⁵⁴ Ačkoliv se v případě státních zaměstnanců jednalo spíše o střední vrstvu, ke které za jiných okolností shlížel komunistický tisk s despektem, v případě šance náboru nových členů docházelo k projevům solidarity: „Státní zaměstnanec má stejně tak těžké pracovní a platové podmínky, jenom že ten zase trpí ‚v zájmu veřejného blaha‘.“⁵⁵ Komunistky tak jednaly v duchu stranické linie. Antonín Zápotocký k tomu na půdě Národního shromáždění prohlásil: „My jsme podali své návrhy, kde jsme ukazovali, když je nutno šetřiti a když je nutno opatřovati státu peníze, kde by bylo možno šetřiti a kde by bylo možno bráti peníze,

⁵² Roku 1931 byl vánoční přídavek opět snížen a dle § 7 osnovy zákona o úsporných opatřeních personálních měl být zcela zrušen: „Zákon ze dne 14. X. 1930, č. 144 Sb. z. a n., o vánočním příspěvku státním zaměstnancům a učitelům v činné službě se zrušuje dnem 1. prosince 1932.“ Viz *Protest veřejných zaměstnanců a pensistů proti osnově zákona o úsporných opatřeních personálních*. Praha : Exekutiva veřejných zaměstnanců, 1932, s. 15. Jeho vyplácení bylo zastaveno na základě § 9 zákona 204/1932 Sb.: „Vánoční příspěvek podle zákona ze dne 14. října 1930, č. 144 Sb. z. a n., se nevyplácí.“ 204/1932 Sb. Zákon ze dne 28. prosince 1932 o úsporných opatřeních personálních.

⁵³ Co čeká veřejné zaměstnance po sletu? : V prvé řadě má dojít k propouštění vdaných žen. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 24, 15. června 1932, s. 5. V *Rozsevačce* jde o jeden z mála článků na téma propouštění zaměstnanců veřejné správy, k postavení žen v něm navíc uvedla: „[...] upozorňujeme ženy ve veřejných službách, manželky státních a všech veřejných zaměstnanců, které budou muset ve svých domácnostech začít ještě více šetřit.“

⁵⁴ RŮTOVÁ, R. O těch, které slouží obci a státu : Za zatažení veřejných zaměstnanců do jednotné fronty pracujících – za hospodářské zrovnoprávnění žen. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 18, 4. května 1932, s. 3.

⁵⁵ Tamtéž.

*aniž by tím byla ohrožena existence skutečně potřebných pracujících vrstev státního zaměstnanectva, at' patří do třídy dělnické nebo do vrstev pracující inteligence.*⁵⁶

Tlak médií na vdané zaměstnankyně začal s novým rokem sílit a v létě se dokonce objevily zprávy o existenci nového návrhu restrikce zaměstnankyň veřejné správy. Na stránkách *Rozsevačky* tomu nebyla věnována pozornost až na následující konstatování: „*Ženy intelektuálky [...] jsou všemi možnými způsoby a konečně od jara 1933 i zákonem ze služby vytlačovány. Není náhodou, že stará feministka Plamínková, [v]yzývá na ženských schůzích velmi důrazně ke sjednocení – ne všech pracujících, ale k sjednocení žen. Paní senátorka je zasvěcena do politické kuchyně, ví, co bublá ve vládním kotlíku a svými návrhy [...] připravuje ženy na různá další překvapení.*“⁵⁷

V tomto roce však komunistky pobouřil spíše projev sociálně demokratického ministra školství Ivana Déreera, který pronesl 14. května 1933 k příležitosti otevření školy ženských povolání v Hranicích. Vyzdvihoval v něm roli ženy jako matky, manželky a hospodyně. Komunistky vnímaly Déerovo stanovisko jako postoj celé vlády.⁵⁸ Sociální demokracie za svoji „spolupráci s kapitalistickými představiteli“ sklidila vlnu kritiky: „*Krise vrhá statisíce přebytečných pracovních sil na dlažbu a sociálnědemokratičtí předáci při tom buržoasii pomáhají. Navrhují propouštění žen a dívek ze státních služeb, jejichž mužům a otcům pomohli snížit platy a odbourati drahotní výpomoc.*“⁵⁹ Rozsevačka srovnávala Dérerův postoj s Hitlerovým: „*Hitler přikazuje vyhodit, pan ministr Dérer dává výstrahu,*⁶⁰ *oba ve jménu „přirozeného poslání“ žen. To je zatím jediný rozdíl. Ale pracující ženy, dělnice s intelektuálkami společně se postarají, aby z výstrahy nedošlo k vyhazovu.*“⁶¹ Současně uvedla, že stejné stanovisko, jaké vyjádřil ministr školství, má být prosazováno i v závodech. Mezi nejdříve propuštěnými měly tedy být ženy zaměstnanců.⁶²

Z tohoto důvodu se komunistky obracely prostřednictvím *Rozsevačky* na čtenářky: „*Je proto třeba, aby pracující ženy a především sociálnědemokratické dělnice vyvodily z těchto žvástů sociálnědemokratických předáků své důsledky. Aby se spojily v jeden šik po boku*

⁵⁶ Z projevu poslance Zápotockého 19. prosince 1932 o vládním návrhu zákona o úsporných opatřeních personálních. *Národní shromáždění republiky československé : Stenoprotokoly*. 1932. Dostupné na internetu: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/231schuz/s231001.htm> (poslední náhled 19. 12. 2013).

⁵⁷ JABŮRKOVÁ, Josefa. Od Bebea k Dérerovi. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 23, 7. června 1933, s. 6.

⁵⁸ „[...] nemluví zde za svoji osobu, ale pouze jako reprezentant kapitalistické vlády, mluví za celou sociální demokracii, která [...] pomáhá zachraňovati kapitalistický řád před jeho zánikem, která kráčí v čele kapitalistických vydřiduchů [...]“ Viz „Ženy k plotně“, praví ministr Dérer. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 24, 14. června 1933, s. 5.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Pasáž naráží na úryvek z projevu I. Déreera: „*V poslední době rostou výstrahy, aby dívčí dorost nedával přednost práci intelektuální, aby se neodcizoval ručním pracím a úkolům, které příroda určila výhradně pro ženy [...]*“ Viz JABŮRKOVÁ, Josefa. Od Bebea k Dérerovi. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 23, 7. června 1933, s. 7.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² „*Stanovisko reformistických byrokratů při zavírání závodů a propouštění je úplně totožné se stanoviskem Déreera. Tito navrhuji zaměstnavatelům, aby propustili ženy zaměstnaných dělníků, ženy železničářů a listonošů s měsíčním platem 600 – 700 Kč.*“ „Ženy k plotně“, praví ministr Dérer. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 24, 14. června 1933, s. 5.

*mužů a bojovaly proti hladu, fašismu, za proletářské východisko z krise a za socialismus.*⁶³ Dérerův výrok byl v *Rozsevačce* onoho roku citován několikrát s apelem na pracující ženy. Zdůrazňování nerovnoprávného přístupu od sociálnědemokratického člena vlády současně souviselo s vyostřeným bojem proti sociální demokracii v souladu s požadavky Kominterny⁶⁴ a opětně i se snahou získávat nové voličky.

Avšak kruciólním problémem roku 1933 se stalo pro komunisticky orientované ženy ohrožení ze strany vlády poté, co byl v parlamentu odhlasován zmocňovací zákon, oprávnující ji provádět řadu vládních nařízení.⁶⁵ Tisk komunistických žen se v tomto období stále výrazněji potýkal se zásahy cenzury, jež se projevovala konfiskací textů nebo jejich částí označených za závadné.⁶⁶ Zájmy komunistek se upíraly směrem k jiným zamýšleným nařízením výrazně postihujícím jejich voličskou základnu, tj. nižší sociální třídy, konkrétně nouzových nařízení o odbourání podpor v nezaměstnanosti. Jejich úsilí se soustředilo na řešení boje s hospodářskou krizí proletářskou cestou. Od počátku roku 1933 byl v člancích *Rozsevačky* patrný neustále vzrůstající odpor k „měšťáckým vrstvám“, s čímž souvisí její snížený zájem o státní a veřejné zaměstnance. Agitace a přijímání nových členů z řad pracující inteligence již nepředstavovalo cíl strany, nadále jím zůstaly pouze zájmy dělníků, boj proti fašismu a „sociálfašismu“ nebo nově proti zákonu o politických stranách protistátních, který ohrožoval činnost KSČ. Kvůli gradující agitaci za prosazení komunistických zájmů byla nakonec *Rozsevačka* v listopadu 1933 na dobu šesti měsíců úředně zastavena.

Komparace postojů vybraných ideových proudů ženského hnutí k úsporným opatřením

Komunistické ženy hlásaly rovnoprávnost stejně jako ty liberálně orientované sdružené v Ženské národní radě, ale o spolupráci s nimi z ideologických důvodů neusilovaly. Ani představitelky Ženské národní rady navzdory proklamované nepolitčnosti nevyhledávaly součinnost s komunistickými ženami a spíše se od nich distancovaly.⁶⁷ Přestože parlamentní činnost vnímaly komunistky také jako důležitou formu ochrany ženských práv a zájmů, lišily se v názoru, jak dosáhnout úplného zrovnoprávnění obou pohlaví.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Blíže např. RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa : Od počátků do převzetí moci*. Praha : Academia, 2002, s. 103-114.

⁶⁵ Blíže Proti jednotnému útoku – jednotnou obranu. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 27, 5. července 1933, s. 2.

⁶⁶ Hlavním cílem cenzury bylo omezit periodika, která vyjadřovala zásadní ideové výhrady vůči existenci a charakteru Československé republiky. Cenzuru prováděla státní zastupitelství společně s místními úřady bezpečnosti, případně okresními úřady. Rozhodnutí o konfiskaci bylo nutno dodatečně schválit soudní cestou. Jestliže se konfiskace opakovaly, mohl soud dočasně pozastavit vydávání inkriminovaných periodik – těmi v období první republiky byly především tiskoviny německých nacionalistických stran či hnutí sympatizujících s nacismem, fašismem, komunismem a militantním katolicismem. Blíže KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010, s. 34-35.

⁶⁷ Viz BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001, s. 41.

Pro komunistické ženy je charakteristické, že dosažení rovnoprávnosti spojovaly se zásadní změnou sociálního uspořádání společnosti.⁶⁸ Od převratné změny režimu očekávaly nejen plnou zaměstnanost, vyšší mzdy apod., ale také osvobození od nedocenených domácích prací, což jim mělo dodat ekonomickou nezávislost.⁶⁹ Jejich požadavky vyplývaly ze společenských struktur, jichž byly součástí, neboť se ve valné většině jednalo o ženy se základním vzděláním z nízkopříjmových skupin obyvatelstva.⁷⁰

Obdobně jako Ženská národní rada se komunistky stavěly též za rovná práva žen v zaměstnání: „Podívejme se, jak vypadá postavení žen ve státních a všech veřejných podnicích, kterým bylo slibováno zrovnoprávnění? [...]. Když jdeme hlouběji, vidíme, že bída ženských zaměstnanců státních je ještě větší než bída mužů.“⁷¹ Avšak směřování zájmu na státní a veřejné zaměstnankyně mělo na rozdíl od Ženské národní rady zjevnou politickou motivaci směřující k posílení vlivu komunistické strany: „Musíme zařadit i státní zaměstnance do jednotné fronty všech pracujících za zlepšení platových a pracovních podmínek a za vítězství celé dělnické třídy!“⁷² Komunistky postupovaly vzhledem k úsporným opatřením personálním v souladu s programem a zájmy strany. K situaci zaměstnanců veřejné správy se *Rozsevačka* vyjadřovala zvláště během roku 1932, kdy je komunistky vyzývaly ke společnému boji za práva pracující třídy. Komunisticky orientované ženy se nesoustředily jen na situaci vdaných zaměstnankyň, vnímaly problém pohledem všech zaměstnanců veřejné správy, neboť jejich hlavním cílem nebyla ani tak ochrana práv žen na výdělečnou činnost, jako spíš agitace za společný postup „vykořisťovaných pracujících“ proti kapitalismu. Výzvy ke společnému postupu jasně dokazují motivaci komunistek v podobě zisku nových voličů a dosažení širší podpory KSČ i zapojením jinak haněných „měšťáků“. O rok později už *Rozsevačka* pozornost veřejným zaměstnancům nevěnovala, její obsah se naopak radikalizoval proti měšťanským vrstvám a vůbec všemu kapitalistickému.

Nejintenzivněji se otázce úsporných opatření věnovaly představitelky Ženské národní rady, které jí rovněž poskytly nejvíce prostoru na stranách svého tisku, hlavně *Ženské rady*. Jejich snahou byla především tematizace problematiky, prostřednictvím níž usilovaly o naklonění veřejného mínění na stranu provdaných zaměstnankyň. Prezentací článků objasňujících skutečný význam dopadů navrhovaných úspor na vdané zaměstnané ženy a jejich rodiny, výzev k obraně práva vdaných žen na práci apod., usilovaly

⁶⁸ Viz LENDEROVÁ, Milena a kol. (eds.) *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 468-469.

⁶⁹ Ve 20. letech pracovalo 73 % komunistických aktivistek pouze ve vlastní domácnosti. Viz UHROVÁ 2004, s. 40.

⁷⁰ Tamtéž, s. 39-40.

⁷¹ RŮTOVÁ, R. O těch, které slouží obci a státu : Za zatažení veřejných zaměstnanců do jednotné fronty pracujících - za hospodářské zrovnoprávnění žen. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 18, 4. května 1932, s. 3.

⁷² Tamtéž.

o obranu nejen samotné existence vdaných výdělečně činných žen, ale také prostoru, který jim jejich zaměstnání poskytovalo, tj. prostoru pro seberealizaci a možnosti přínosu společnosti. Ženská národní rada také nejhlasitěji upozorňovala na samotnou podstatu úsporných opatření zaměřených na vdané, která znamenala zásah do ústavního práva této skupiny obyvatel na rovnoprávný přístup a porušovala základní principy demokratického státu. Obrana vdaných žen zaměstnaných ve veřejné správě však nevyplývala jen z ideového směřování liberálního proudu, značnou roli hrál fakt, že především právě on sdružoval nejcitelněji zasažené ženy.

Protipólem k oběma předešlým táborům byl pak klerikální proud představovaný Svazem katolických žen a dívek.⁷³ Ze strany jeho tisku se sice dostalo úsporným opatřením podstatně méně pozornosti než u proudů předešlých, z hlediska aktivit samotných organizací tomu bylo naopak. Zvláště to platilo v případě moravské větve svazu, která od vypuknutí krize zasílala vládě každoročně petici požadující uplatnění mladé inteligence na úkor vdaných zaměstnankyň, které měly za tímto účelem uvolnit pracovní pozice.⁷⁴ I když obě větve spadaly pod lidovou stranu a obecně prosazovaly její názory a stanoviska, v dané problematice je patrná orientace strany na zemi Moravskoslezskou. Ústřední list moravské větve svazu *Křesťanská žena* tak představuje nejen zapálenější tisk za prosazení lidoveckých zájmů, nýbrž i nejkonzervativnější tendence v tiskovinách ženských ideových proudů. Také činnost katoliček v Čechách se vymezovala vůči vdaným zaměstnankyním, avšak odchod ze služby požadovaly ve svém listu *Československá žena* jen po těch, které další příjem nezbytně nepotřebovaly pro zajištění existence. V čem se obě větve shodovaly, byla kritika motivace vdaných žen v zaměstnání, kterou viděli zvláště v dopřívání si nadbytku. Za jedinou oblast, v níž by měla žena hledat uspokojení, považovaly tradičně vymezený prostor domácího krbu.

Jednotlivé proudy představovaly škálu rozdílných názorů a postojů, které zastoupené směry s větší či menší intenzitou zastávaly. Vzhledem k odlišnostem je zřejmé, že mezi nimi docházelo i ke střetům a vzájemným výpadům. Nepřekvapí tedy, jestliže tisk klerikálního proudu mluví o „*rudých rozsevačkách zla*“,⁷⁵ ohrazuje se proti akcím Ženské národní rady nebo odmítá časopisy tzv. inteligentních žen. Stejně tak je logická protiakce v podobě titulků „*Ven z církvi!*“⁷⁶ apod. Katoličky se vesměs vymezovaly proti všem

⁷³ V Čechách působil Svaz katolických žen a dívek Republiky československé a na Moravě Svaz katolických žen a dívek Moravy, Slezska a Hlučínska. Obě větve byly napojeny na lidovou stranu.

⁷⁴ Jednalo se o opakovanou akci katolicky orientovaných žen, první petice vládě byla zaslána roku 1929, další opakovaně v následujících letech: „*Svaz katolických žen a dívek československé republiky [...] dovoluje si slavné vládě tlumočiti již čtvrtý rok svoji uctivou žádost, týkající se propouštění provdaných žen ze státních a zemských služeb, od učitelky počínaje, a to z důvodů sociálních.*“ Viz Moravský zemský archiv (MZA) Brno, f. B 26, k. 3301, VIII. výroční zpráva Svazu katolických žen a dívek republiky československé za rok 1932.

⁷⁵ 40 let – do půlstoletí. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 28, 13. července 1932, s. 2.

⁷⁶ Ven z církvi!. In *Rozsevačka*, roč. 8, č. 31, 2. srpna 1933, s. 3.

jmenovaným proudům, liberálky s komunistkami zase vůči nim.⁷⁷ Komunisticky orientované ženy pak i proti liberálnímu proudu, ale také proti sociální demokracii a „měšťáckým“ listům, v nichž spatřovaly největší konkurenci odlákávající jejich cílovou skupinu čtenářek.⁷⁸ Vzájemné antipatie a rozpory umožňují pochopit, proč nikdy nemohlo dojít ke komunisty dočasně proklamované spolupráci napříč ideovými tábory a politickými stranami.

Závěr

Ústřední tiskový orgán českých komunistek *Rozsevačka* pracoval s ohledem na úsporná opatření personální ve veřejné správě především s agitační rétorikou, jejímž cílem bylo působit na masy za účelem vybudování nové voličské základny, již významně oslabil bolševizace KSČ. Vyzývání za společný postup zaměstnanců veřejné správy a dělnictva sloužilo v období hospodářské krize především snaze získat nové voliče a členy z řad inteligence, která nacházela uplatnění zvláště v oblasti veřejné správy. Jelikož její pracovníci patřili převážně k voličům vládních stran, jež na popud tlaku veřejnosti uvedly v život restriktce vůči zaměstnancům veřejné správy, a z nich hlavně proti ženám, komunistky se snažily využít situace k zagitování těchto pracovníků do řad KSČ.

Přestože *Rozsevačka* představovala ženský tisk, prosazovala v dané problematice v duchu stranické ideologie spolupráci obou pohlaví na společném „třídním boji“ a explicitně vyjádřené konkrétní řešení úsporných opatření ve veřejné správě jako ryze „ženského problému“ v ní nenajdeme. S rokem 1933 dochází ke zřetelné radikalizaci obsahu listu. Problematiku úsporných opatření a zájmy veřejných zaměstnanců zastihují vládní návrhy dotýkající se omezení činnosti komunistické strany a zintenzivněný postup KSČ proti fašismu a kapitalistickým (rozuměj vládnoucím) stranám, zvláště hlavnímu konkurentovi v podobě sociální demokracie.

Prostřednictvím nejvlivnějšího typu dobového média, tj. tisku,⁷⁹ je zdokumentován nejen postoj komunisticky orientovaných žen k problematice úsporných opatření personálních, ale také liberálního a katolického proudu. Největší měrou se zasadily o omezení navrhovaných restriktcí ženské liberální spolky sdružující se v rámci zastřešující organizace Ženská národní rada, zatímco kampaň katoliček naopak v duchu prosazování tradičních ženských a mužských rolí usilovala o návrat ženy rodině a přispívala k umocnění přesvědčení veřejnosti o nutnosti řešit nedostatek pracovních míst pro-

⁷⁷ Ženská národní rada se např. ohrazovala vůči boji katolických žen proti ženám zaměstnaným ve veřejné správě, což bylo v rozporu s úsilím liberálního směru. Viz Ach, ty ženy!. In *Ženská rada*. roč. 9, č. 3, [nedatováno] 1933, s. 58.

⁷⁸ Viz např. „Hvězda“ učí proletářky : Rozdělení práce. In *Rozsevačka*, roč. 6, č. 1, 22. ledna 1931, s. 6.; nebo Morálka pí Kyzlinkové. In *Rozsevačka*, roč. 7, č. 1, 6. ledna 1932, s. 5.

⁷⁹ Srov. KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010, s. 32.

pouštěním provdaných zaměstnankyň.⁸⁰ Z komparace postojů zastoupených ideových proudů jasně vyplývají jejich obecné rozličnosti, ale současně rovněž významná aktivita českého ženského hnutí meziválečné éry. Otázka úsporných opatření ve veřejné správě rovněž dokládá, že ústavně garantovaná rovnost pohlaví byla v dobových podmínkách spíše formálního charakteru a že na ústavní zásady republiky vládní činitelé poměrně snadno zapomněli ve chvíli, kdy to po nich žádala majorita veřejnosti. Navzdory snahám uhájit rovnoprávnost zvítězilo ve společnosti konzervativní smýšlení a dosud pevně zakořeněná myšlenka oddělených ženských a mužských sfér.

Cituj:

JAHODÁŘOVÁ, Lucie. *Zpátky k plotně? Ženský komunistický tisk a kritika úsporných opatření ve veřejné správě (1932 – 1933)*. In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 2, s. 102-118. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Lucie Jahodářová (1987) absolvovala obor historie a mezinárodní vztahy a evropská studia, zúčastnila se semestrálního pobytu na Norwegian University of Science and Technology (Erasmus). V současné době je studentkou doktorského programu historie se zaměřením na české moderní dějiny na filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Zabývá se především rolí žen v Komunistické straně Československa v meziválečném období.

Kontakt: 209650@mail.muni.cz

⁸⁰ „V r. 1933 vzbudil ve veřejnosti velký souhlas u četných lidí i z jiných táborů spravedlivý požadavek Svazu katol. žen a dívek, aby provdané ženy ze státních a zemských služeb byly propouštěny a na jejich místa aby byli dosazováni živitelé rodin a nezaměstnaná mladá inteligence. S uspokojením můžeme konstatovati, že u nejvyššího sboru státu se již něco v této věci započalo.“ Viz MZA Brno, f. B 26, k. 3301, IX. výroční zpráva Svazu katolických žen a dívek Československé republiky za rok 1933.